

MOLIYAVIY NATIJALAR AUDITINING ZAMONAVIY YONDASHUVLARI VA ULARNI TAKOMILLASHTIRISH ISTIQBOLLARI

Karimov Abduraxmon Dilmurod o'g'li

O'zbekiston Respublikasi Bank-moliya akademiyasi magistranti

abdurahmon.karimov77@gmail.com

<https://doi.org/10.5281/zenodo.15867361>

Annotatsiya: Mazkur tezisdagi moliyaviy natijalar auditining zamonaviy yondashuvlari, ularning ahamiyati va amaliy qo'llanilishi tahlil qilinadi. Raqamli texnologiyalar, xususan CAATs, sun'iy intellekt va blokcheyn asosidagi yondashuvlarning auditorlik jarayoniga integratsiyalashuvi yoritiladi. Shuningdek, xalqaro audit standartlari asosida audit sifati va ishonchliligini oshirish yo'llari ko'rib chiqiladi. O'zbekiston misolida moliyaviy natijalar auditi holati, muammolar va ularni bartaraf etish bo'yicha tavsiyalar beriladi. Tezis auditorlik faoliyatini innovatsion rivojlantirishga qaratilgan takliflarni o'z ichiga oladi.

Kalit so'zlar: moliyaviy natijalar, auditorlik, zamonaviy yondashuvlar, CAATs, sun'iy intellekt, raqamli audit, xalqaro audit standartlari, riskka asoslangan audit, foyda va zarar auditi, audit sifati.

Moliyaviy natijalar auditi korxona faoliyatining eng muhim ko'rsatkichlarini – foyda, zarar, daromad va xarajatlarning ishonchliligini baholashga qaratilgan auditorlik jarayonidir. Bugungi raqamli iqtisodiyot sharoitida bu audit turi oddiy hujjatlarni tekshirishdan ancha keng ko'lamli va kompleks tahlilga aylangan. Moliyaviy natijalar nafaqat investorlar, balki soliq organlari, kreditorlar va davlat nazorat organlari uchun ham qaror qabul qilishda asosiy omil hisoblanadi. An'anaviy auditorlik uslublari ko'plab kamchiliklarga ega bo'lib, ularning asosiylari – ma'lumotlarning ko'pligi, insoniy xatolarga moyillik, xatoliklarni aniqlashda past samaradorlik va vaqt talabliligidir. Shu bois zamonaviy auditorlik yondashuvlar, xususan raqamlashtirish, sun'iy intellekt, CAATs texnologiyalari va riskka asoslangan audit metodikasi moliyaviy natijalar auditi sifatini yangi bosqichga olib chiqmoqda.

Moliyaviy natijalar – har qanday korxona yoki tashkilotning moliyaviy holatini aniqlovchi asosiy ko'rsatkichlar bo'lib, ularga daromadlar, xarajatlar, foyda va zarar kiradi. Ushbu ko'rsatkichlarning to'g'riligi va haqqoniyligi nafaqat ichki boshqaruv qarorlarini, balki tashqi investorlar, kreditorlar va davlat organlarining iqtisodiy qarorlarini shakllantirishda muhim ahamiyatga ega. Shu bois, moliyaviy natijalar auditi korxonaning umumiy moliyaviy holatini chuqur tahlil qilish imkonini beruvchi kuchli nazorat vositasi hisoblanadi. Bugungi kunda mazkur yo'nalishda audit jarayonlarini samarali tashkil etish, ularni avtomatlashtirish, raqamlashtirish va xalqaro standartlarga moslashtirish dolzarb vazifaga aylangan.

1-jadval

Moliyaviy natijalar auditida zamonaviy yondashuvlar

Yondashuv	Mazmuni	Afzalligi	Ta'siri
Riskka asoslangan audit	Xavf yuqori joyga e'tibor qaratish	Resursni tejaydi	Firibgarlikni tez aniqlaydi
CAATs	Kompyuterda ma'lumotni avtomatik tahlil qilish	Tez va aniq tahlil	Xatoliklar to'liq qamrab olinadi
Sun'iy intellekt (AI)	AI orqali real vaqtlil tahlil	O'z-o'zini o'rgatadi, ogohlantiradi	Manipulyatsiyalarni oldindan aniqlaydi
Big Data	Katta hajmdagi ma'lumotlarni tahlil qilish	Har tomonlama ko'rinish beradi	Moliyaviy va tashqi bog'liqliklar ko'rinadi
Blokcheyn	Tranzaksiyalarni o'zgarimas yozuvda saqlash	Soxtalikning oldi olinadi	Ishonchli va shaffof audit izlari yaratiladi
ISA standartlari	Xalqaro audit mezonlariga rioya qilish	Tan olingan va yagona mezon	Auditorlik sifati va ishonchliligi ortadi

Manba: Muallif ishlanmasi.

Zamonaviy auditorlik amaliyotida an'anaviy yondashuvlardan farqli o'laroq, riskka asoslangan audit, CAATs texnologiyalari (Computer Assisted Audit Techniques), sun'iy intellekt (AI) va big data kabi ilg'or yondashuvlar keng qo'llanilmoqda. Riskka asoslangan yondashuv auditorlarga moliyaviy natijalarda xatoliklar yoki firibgarlik ehtimoli yuqori bo'lgan segmentlarga e'tiborni jamlash imkonini beradi. Ayniqsa, ko'plab hujjatlarni qo'lda tahlil qilish o'rniga CAATs texnologiyalaridan foydalanish orqali korxonaning barcha operatsiyalari tezkor va to'liq qamrovda tekshiriladi. Sun'iy intellekt esa katta hajmdagi moliyaviy ma'lumotlar asosida xatoliklar, qonunbuzarliklar va tendensiyalarni avtomatik aniqlash imkonini beradi.

Xalqaro tajriba shuni ko'rsatadiki, ilg'or davlatlarda moliyaviy natijalar auditori jarayonida blokcheyn texnologiyalari orqali hujjatlar va moliyaviy operatsiyalar bo'yicha ishonchli audit izlari (audit trails) yaratilmoqda. Bu esa auditorga firibgarlik xavfisiz, har bir tranzaksiyani ishonchli tarzda kuzatish imkonini beradi. Bundan tashqari, Xalqaro audit standartlari (ISA) asosida ishlovchi auditorlar moliyaviy natijalarning ishonchliligi, shaffofligi va tahliliy asoslanganligini kafolatlaydi. Biroq bu yondashuvlarning to'liq samaradorligi uchun auditorlarning malakasini oshirish, axborot xavfsizligi choralarini kuchaytirish va texnologik infratuzilmani kengaytirish muhim ahamiyat kasb etadi.

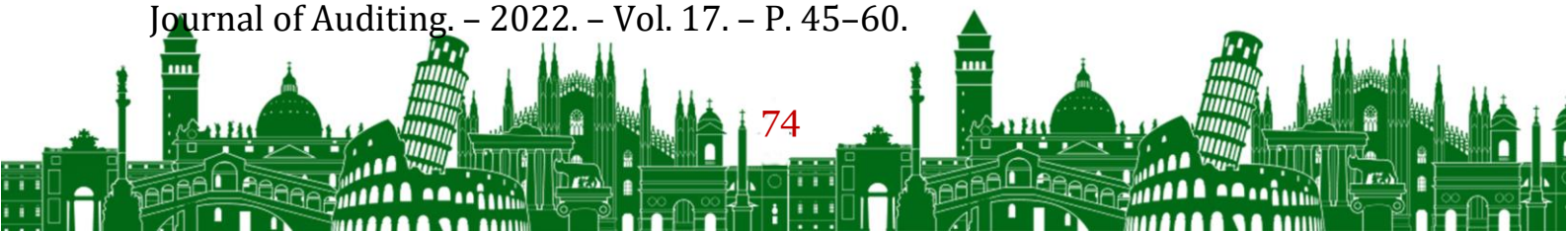

O'zbekistonda moliyaviy natijalar auditi sohasida islohotlar bosqichma-bosqich olib borilmoqda. 2020–2024-yillar davomida davlat auditorlik tashkilotlari tomonidan xatoliklar aniqlanishi kamaygan, bu esa audit metodikasining takomillashayotganini ko'rsatadi. Biroq ayrim kichik va o'rta korxonalarda hali ham auditning zamonaviy texnologiyalarini joriy etish darajasi past. Shuningdek, auditorlarning raqamli ko'nikmalarini rivojlantirish, CAATs va AI platformalarini milliy standartlar bilan uyg'unlashtirish, shuningdek, audit natijalarining jamoatchilikka ochiqligini ta'minlash kabi yo'nalishlar ustuvor ahamiyatga ega bo'lib qolmoqda.

Xulosa. Moliyaviy natijalar auditi bugungi kunda korxonalarning moliyaviy shaffofligi, investitsion jozibadorligi va manfaatdor tomonlar ishonchini ta'minlashda muhim o'rin tutadi. An'anaviy yondashuvlar bilan cheklanib qolmasdan, raqamli texnologiyalar asosida shakllangan zamonaviy yondashuvlar – riskka asoslangan audit, CAATs, sun'iy intellekt va Big Data – audit jarayonini chuqur, tahliliy va samarali yo'nalishga olib chiqmoqda. Bu esa nafaqat auditning aniqligi va tezligini, balki uning strategik ahamiyatini ham oshiradi. O'zbekistonda ham ushbu texnologik yondashuvlar bosqichma-bosqich joriy etilmoqda. Biroq bu yo'nalishdagi islohotlarni yanada jadallashtirish, xususan auditorlarning raqamli kompetensiyalarini rivojlantirish, huquqiy bazani takomillashtirish va xalqaro standartlarga moslashishni chuqurlashtirish zarur. Shuningdek, audit jarayonini raqamlashtirish orqali kichik va o'rta korxonalar uchun qulay va ishonchli muhit yaratish muhim vazifa bo'lib qoladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Abdullayeva N. Moliyaviy natijalarni audit qilishda CAATs texnologiyalarining qo'llanilishi // "Audit va nazorat" jurnali. – 2023. – №2. – B. 45–52.
2. Xusanov B. Moliyaviy auditning zamonaviy tendensiyalari. – Toshkent: Iqtisodiyot, 2022. – 180 b.
3. Абрамов А.В. Аудит в цифровую эпоху: инновации и стандарты // Бухгалтерский учет. – 2020. – №11. – С. 25–33.
4. Петрова И.Н. Риск-ориентированный подход в аудите финансовых результатов // Аудит и финансовый анализ. – 2019. – №5. – С. 13–19.
5. Zhang Wei. Intelligent auditing models based on AI and Big Data in Chinese corporations // Asian Journal of Accounting Research. – 2021. – Vol. 6(3). – P. 210–225.
6. Nakamura T. Digital Transformation in Audit: Japanese Approach // Tokyo Journal of Auditing. – 2022. – Vol. 17. – P. 45–60.

7. Smith, J. Blockchain and the evolution of audit assurance // Journal of Accountancy. – 2020. – Vol. 229(4). – P. 50–57.
8. Deloitte Global. The Future of Audit: AI, analytics and the role of human judgment. – London, 2023. – 36 p.
9. OECD. Audit quality and challenges in digital environments. – Paris: OECD Publishing, 2021. – 58 p.
10. European Court of Auditors. Performance audit guidelines: based on INTOSAI standards. – Luxembourg, 2020. – 74 p.
11. Brown, C., & Taylor, S. Enhancing financial result assurance using predictive audit tools // The CPA Journal. – New York, 2018. – Vol. 88(9). – P. 62–68.